

УДК 342.951: 347.22: 34.096
DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.12>

С. О. Грицай

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
<https://orcid.org/0000-0003-0051-6149>

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

У статті проводиться дослідження принципів та методів адміністративного регулювання віртуальних активів. Однією з основних цілей сучасних цифрових платіжних систем є переміщення інформації про вартість між суб'єктами господарювання в процесі переказу коштів, розрахункових операцій та інших операцій. Такі системи, які замінили з початку ручний документообіг, спрямовані в основному на часткову автоматизацію ручної праці та передачі даних між функціонуючими в автономному режимі електронними системами, як існуючі електронні гроші та безготівкові платежі. Звичайно є зрозумілим, що продуктивність існуючих електронних систем набагато вище в порівнянні з неавтоматизованими, завдяки швидкій передачі інформації. Однак, сучасні виклики цифрових фінансових технологій, потребують введення повністю автоматизованих цифрових систем безготівкових розрахунків, що дасть змогу вийти на новий світовий рівень, у цьому секторі економіки. Верховна Рада України прийняла 17.02.2022 року Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-ІХ. У зв'язку з цим мета статті полягає в проведенні дослідження спрямоване на встановлення державних механізмів адміністративного регулювання обігу віртуальних активів в Україні, з боку одного з державних регуляторів, – Національного Банку України. Через виявлення їх особливостей та закономірностей, обумовлених приписами Закону України «Про віртуальні активи» № 2074-ІХ від 17.02.2022 року. За результатами дослідження встановлено, що регулювання ринку віртуальних активів розподілене між двома державними органами влади: Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку і Національним Банком України. У компетенції Національного Банку України буде лежати відповідальність за регулювання віртуальних активів, – забезпечених валютними цінностями (ЗВА(ФІ)). Таким чином контроль за виконанням вимог Закону 2074 здійснює НКЦПФР та інші державні органи, у тому разі НБУ в межах своїх повноважень та в порядку, визначеному Конституцією та законами України. Співпраця та координація діяльності між НБУ та НКЦПФР, що здійснюють державне регулювання у сфері обороту віртуальних активів викладена у статті 20 Закону 2074.

Ключові слова: віртуальні активи, криптовалюта, біткоїн, стейблкоїн, токен, цифрова валюта, віртуальні валюта, електронні гроші, безготівкові гроші, грошові сурогати.

Постановка проблеми (вступ). Рівень розвитку в Україні розрахунково платіжних систем важливий для економіки усієї держави. Сучасному суспільству потрібна така система розрахунків і платежів, яка була б здатна задовольнити вимоги не тільки суб'єктів господарювання, а й пересічним громадянам і протистояти глобальним викликам фінансового сектору економіки, у такому напрямку.

Однією з основних цілей сучасних цифрових платіжних систем є переміщення інформації про вартість між суб'єктами господарювання в процесі переказу коштів, розрахункових операцій та інших операцій. Такі системи, які замінили з початку ручний документообіг, спрямовані в основному на часткову автоматизацію ручної праці та передачі даних між функціонуючими в автономному

режимі електронними системами, як існуючі електронні гроші та безготівкові платежі. Звичайно є зрозумілим, що продуктивність існуючих електронних систем набагато вище в порівнянні з неавтоматизованими, завдяки швидкій передачі інформації. Однак, сучасні виклики фінансових технологій, потребують введення повністю автоматизованих цифрових систем безготівкових розрахунків, що дасть в результаті одночасного втілення наступних умов: найкоротший шлях, прямий маршрут і мінімальний час їх руху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Верховна Рада України прийняла 17.02.2022 року Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX (надалі – Закон 2074) [7]. Який був 15.03.2022 року підписаний Президентом України, після врахованих змін, згідно його раніше поданих пропозицій [11]. Згідно п. 1 Розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону 2074, сам закон набере чинності [4]: а). з дня набрання чинності закону України про внесення змін до Податкового кодексу України, щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами; б). впровадження Державного реєстру постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, про що додатково зазначено у п. 2 Розділу VI Прикінцеві та перехідні положення, як обмеження в можливості застосування санкцій передбачених статтею 23 Закону 2074. Для виконання приписів п. 1 Розділу VI Закону 2074 та з метою введення його в дію [3], Верховна Рада України 13.03.2022 року зареєструвала законопроект № 7150 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» (надалі – Законопроект 7150) [10].

Мета статті. Провести дослідження спрямоване на встановлення державних механізмів адміністративного регулювання обігу віртуальних активів в Україні, з боку одного з державних регуляторів, – Національного Банку України. Через виявлення їх особливостей та закономірностей, обумовлених приписами Закону України «Про віртуальні активи» № 2074-IX від 17.02.2022 року.

Виклад методик. При проведенні дослідження використовувалися: загаль-

нонаукові методи дослідження – дедукція та індукція, синтез та аналіз, наукова абстракція, системний підхід; спеціально – юридичні методи пізнання – формально-правовий; правове прогнозування, ретроспективний та порівняльно-правовий метод; методологічне обґрунтування сутності, природи та структури термінології, що є об'єктом дослідження.

Виклад основного результату. Державне регулювання ринку віртуальних активів – здійснення державою в особі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (надалі – НКЦПФР) [2] та Національного банку України (надалі – НБУ) [8] комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком віртуальних активів, регулювання правил функціонування постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, а також заходів щодо запобігання і протидії зловживанням і порушенням на ринку віртуальних активів (п. 1 ст. 16 Закон 2074).

Принципи державного регулювання зазначені у розділ IV Закону 2074, і є наступні:

- доцільність – обґрунтована необхідність державного регулювання окремих правовідносин з метою вирішення існуючої проблеми;

- адекватність – відповідність форм та рівня державного регулювання правовідносин потребі у вирішенні існуючої проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив;

- ефективність – забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

- збалансованість – забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

- передбачуваність – послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дає змогу суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності;

- прозорість та врахування громадської думки – відкритість для фізичних та юри-

дичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

На рівні основного Закону 2074 у сфері новітніх цифрових технологій, сформуємо уяву про запропонований поділ віртуальних активів. Перша стаття «Визначення термінів», розділу I «Загальні положення» Закону 2074, дає у пункті 1 визначення поняття: віртуального активу, забезпеченого віртуального активу і незабезпеченого віртуального активу; а вже статтею 4 «Правовий статус віртуальних активів» безпосередньо аргументовано такий розподіл віртуальних активів на забезпечений віртуальний актив та незабезпечений віртуальний актив:

– віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (п.п. 1 п. 1 ст. 1 Закону 2074);

– забезпечений віртуальний актив – віртуальний актив, що посвідчує майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (п.п. 3 п. 1 ст. 1 Закону 2074);

– незабезпечений віртуальний актив – віртуальний актив, що не посвідчує жодних майнових або немайнових прав (п.п. 6 п. 1 ст. 1 Закону 2074).

Забезпечений віртуальний актив, як фінансовий віртуальний актив, формує два окремих напрямку вже свого внутрішнього розподілу, на: забезпечений валютними цінностями (далі – ЗВА(ВЦ)) та забезпечений цінними паперами або деривативним фінансовим інструментом (далі – ЗВА(ФІ)) (п. 6 ст. 4 Закону 2074):

Державне регулювання у сфері обороту забезпечених віртуальних активів, що забезпечені валютними цінностями (ЗВА (ВЦ)), у межах своїх компетенцій, здійснює – Національний банк України (надалі – НБУ).

Представимо повноваження НБУ у сфері обороту віртуальних активів:

– здійснює державне регулювання обороту ЗВА (ВЦ);

– визначає перелік валютних цінностей (крім національної валюти (гривні), на які може здійснюватися обмін віртуальних активів, та порядок такого обміну;

– визначає перелік валютних цінностей, які можуть бути забезпеченням ЗВА (ВЦ);

– погоджує для постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, правила обміну ЗВА (ВЦ) та правила обміну валютних цінностей (крім національної валюти (гривні) на віртуальні активи);

– встановлює обмеження щодо обміну віртуальних активів на валютні цінності відповідно до запроваджених Національним банком України заходів захисту відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції»;

– здійснює нагляд за діяльністю постачальників послуг, пов'язаних з оборотом забезпечених віртуальних активів, які надають послуги, пов'язані з оборотом ЗВА (ВЦ);

– проводить планові та позапланові інспекційні перевірки постачальників послуг, пов'язаних з оборотом забезпечених віртуальних активів, які надають послуги, пов'язані з оборотом ЗВА (ВЦ);

– визначає вимоги щодо забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки постачальниками послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА (ВЦ), які надають послуги, пов'язані з оборотом ЗВА (ВЦ);

– застосовує заходи впливу до постачальників послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА(ВЦ). (п. 1 ст. 17 Закону 2074).

Постачальником послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА (ВЦ), може бути лише фінансова установа (п. 7 ст. 9 розділу III Закону 2074). Статус фінансової установи в Україні можна набути виконавши умови Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії. Положення встановлює вичерпний перелік вимог для провадження

діяльності з надання фінансових послуг, визначених у пункті 4 розділу I цього Положення, обов'язкових для виконання небанківською фінансовою установою, юридичною особою, яка за своїм правовим статусом не є фінансовою установою, але має право надавати послуги з фінансового лізингу, які отримали ліцензію на провадження діяльності з надання фінансових послуг, або особами, які мають намір провадити діяльність з надання фінансових послуг, що підлягає ліцензуванню, перелік документів, що подаються до НБУ для отримання ліцензії на провадження діяльності з надання фінансових послуг, та порядок відкликання (анулювання) ліцензії на провадження діяльності з надання фінансових послуг [1].

Постачальники послуг з обміну віртуальних активів мають право надавати послуги з обміну віртуальних активів виключно на інші віртуальні активи або на національну валюту (гривню), а у випадках, визначених НБУ, – на інші валютні цінності (п. 2 ст. 11 Закону 2074).

Постачальник послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, який є банком, має право надавати послуги, пов'язані з оборотом ЗВА (ВЦ), на підставі банківської ліцензії та дозволу на надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. Постачальник послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, який є небанківською фінансовою установою, має право надавати послуги, пов'язані з оборотом ЗВА (ВЦ), на підставі ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій та дозволу на надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. (п. 16 ст. 19 Закону 2074).

Термін «валютні цінності» вживається в Законі 2074 у значенні, наведеному в Законі України «Про валюту і валютні операції» (п.п. 2 п. 1 ст. 1 Закону 2074) [6]. У разі запровадження НБУ заходів захисту відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» норми Закону 2074 застосовуються до операцій з обміну віртуальних активів у частині, що не суперечить цим заходам захисту.

Нагляд за діяльністю постачальників послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА(ВЦ), які є банками, філіями іноземних банків, здійс-

нюється у порядку, визначеному Законом України «Про банки і банківську діяльність» [5]. Нагляд за діяльністю постачальників послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА(ВЦ), які є небанківськими фінансовими установами, здійснюється у порядку, визначеному Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [9] (п. 2 ст. 17 Закону 2074).

НБУ має право проводити планові та позапланові інспекційні перевірки постачальників послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА(ВЦ), які є банками, філіями іноземних банків або небанківськими фінансовими установами. Перевірки постачальників послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА(ВЦ), які є банками, проводяться у порядку та строки, визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність» [5]. Перевірки постачальників послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА (ВЦ), які є небанківськими фінансовими установами, проводяться у порядку, визначеному Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [9] (п. 3 ст. 17 Закону 2074).

НБУ у разі порушення постачальниками послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА (ВЦ), які є банками, філіями іноземних банків, вимог законодавства у сфері обороту віртуальних активів адекватно до вчиненого порушення має право застосувати до них заходи впливу відповідно, у порядку та строки, визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність» [5] та нормативно-правовими актами НБУ. Національний банк України у разі порушення постачальниками послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА (ВЦ), які є небанківськими фінансовими установами, вимог законодавства у сфері обороту віртуальних активів має право адекватно до вчиненого порушення застосувати до них заходи впливу відповідно, у порядку та строки, визначені Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [9] та нормативно-правовими актами Національного банку України. (п. 4 ст. 17 Закону 2074)

Співпраця та координація діяльності між НБУ та НКЦПФР, що здійснюють державне регулювання у сфері обороту віртуальних

активів викладена у статті 20 Закону 2074, та сходиться до:

- зобов'язані співпрацювати згідно з положеннями Закону 2074;

- за допомогою засобів зв'язку, що дають змогу фіксувати інформацію, своєчасно повідомляють один одному будь-яку інформацію, необхідну для виконання покладених на них обов'язків відповідно до Закону 2074;

- мають право на доступ до інформаційних баз даних одне одного, які ведуться з метою регулювання у сфері обороту віртуальних активів;

- зобов'язані обмінюватися інформацією у визначеному ними порядку.

НБУ зобов'язаний надавати НКЦПФР відомості про:

- небанківські фінансові установи, які мають намір надавати послуги, пов'язані з оборотом забезпечених віртуальних активів, що забезпечені валютними цінностями та отримали ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій;

- постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, які є небанківськими фінансовими установами, про прийняте рішення НБУ про відкликання (анулювання) ліцензії на провадження діяльності з надання фінансових послуг, на здійснення валютних операцій;

- постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, які є банками, про прийняте рішення НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможного або про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку;

НКЦПФР зобов'язана надавати НБУ відомості про:

- банки та небанківські фінансові установи, які отримали дозвіл на надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів;

- постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, які є банками або небанківськими фінансовими установами, про закінчення строку дії дозволу на надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, його переоформлення або анулювання.

Таким чином контроль за виконанням вимог Закону 2074 здійснює НКЦПФР та інші державні органи, у тому разі НБУ

в межах своїх повноважень та в порядку, визначеному Конституцією та законами України. Контроль за оборотом забезпечених віртуальних активів, що забезпечені окремими об'єктами цивільних прав, на умовах, передбачених Законом 2074, у межах своїх повноважень можуть здійснювати також інші державні органи, якщо до їхньої компетенції віднесено регулювання обороту окремих об'єктів цивільних прав та/або реєстрації правочинів з такими об'єктами цивільних прав (ст. 22 Закону 2074).

Висновки і пропозиції. Виходячи з поставленої мети проведеного дослідження, а саме процедури адміністративного регулювання віртуальних активів в Україні, що визначені Законом 2074, можна зробити ряд висновків:

- регулювання ринку віртуальних активів розподілене виключно між двома державними органами влади, – НКЦПФР і НБУ;

- між НКЦПФР і НБУ є зобов'язання на рівні закону про обмін інформацією;

- у компетенції НБУ є повний спектр адміністративного регулювання, виключно щодо фінансових віртуальних активів, – забезпечених валютними цінностями (ЗВА (ВЦ));

- адміністративні повноваження НБУ, щодо ЗВА (ВЦ), не обмежені рамками Закону 2074. Так як у разі запровадження НБУ заходів захисту відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» норми Закону 2074 застосовуються до операцій з обміну віртуальних активів у частині, що не суперечить цим заходам захисту, а термін «валютні цінності» вживається в Законі 2074 у значенні, наведеному в Законі України «Про валюту і валютні операції»;

- окрім цього адміністративні повноваження НБУ, у частині нагляду за діяльністю постачальників послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА (ВЦ), які є банками, філіями іноземних банків, здійснюється у порядку, визначеному Законом України «Про банки і банківську діяльність»; а щодо постачальників послуг, які є небанківськими фінансовими установами, здійснюється у порядку, визначеному Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Список використаної літератури:

1. Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійних умов). Постанова Національного банку України від 30.03.2021 р. № 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0027500-21> (дата звернення: 08.05.2022).
2. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1063/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1063/2011> (дата звернення: 08.05.2022).
3. Порівняльна таблиця до Проекту № 7150 Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України, щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» від 13.03.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245233> (дата звернення: 17.04.2022).
4. Пояснювальна записка до Проекту № 7150 Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування обороту віртуальних активів в Україні» від 13.03.2022р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245235> (дата звернення: 17.04.2022).
5. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-14> (дата звернення: 08.05.2022).
6. Про валюту і валютні операції. Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T182473> (дата звернення: 18.04.2022).
7. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20> (дата звернення: 15.04.2022).
8. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14> (дата звернення: 22.04.2022).
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2664-14> (дата звернення: 20.04.2022).
10. Проект № 7150 Закону Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами від 13.03.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39211> (дата звернення: 15.04.2022).
11. Пропозиції Президента України до Закону «Про віртуальні активи». Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/2698> (дата звернення: 16.04.2022).

Hrytsai S. National bank of Ukraine as a subject of administration of virtual assets in Ukraine

The article studies the principles and methods of administrative regulation of virtual assets. One of the main goals of modern digital payment systems is to move information about the cost between business entities in the process of transferring funds, settlement transactions and other operations. Such systems, which have been replaced since the beginning of manual document circulation, are aimed mainly at partial automation of manual labor and data transmission between autonomous electronic systems, such as existing electronic money and non-cash payments. Of course, it is clear that the performance of existing electronic systems is much higher compared to non-automated ones, due to the rapid transmission of information. However, modern challenges of digital financial technologies require the introduction of fully automated digital cashless payment systems, which will allow to reach a new world level in this sector of the economy. The Parliament of Ukraine adopted on 17.02.2022 the Law of Ukraine "On Virtual Assets" No. 2074-IX. In this regard, the purpose of the article is to conduct a study aimed at establishing state mechanisms for administrative regulation of the circulation of virtual assets in Ukraine, on the part of one of the state regulators – the National Bank of Ukraine. Due to the identification of their features and patterns, stipulated by the provisions of the Law of Ukraine "On Virtual Assets" No. 2074-IX dated 17.02.2022. According to the results of the study, it was established that the regulation of the virtual asset market is distributed between two state authorities: the National Securities and Stock Market Commission and the National Bank of Ukraine. The National Bank of Ukraine will have the responsibility to carry out the regulation of foreign exchange assets (SVA (FC)). Thus, control over the implementation of the requirements of law 2074 is carried out by the NSSMC and other state bodies, in that case, the NBU within its powers and in the manner prescribed by the Constitution and laws of Ukraine. Cooperation and coordination of activities between

the NBU and the NSSMC, which carry out state regulation in the field of virtual asset turnover, is set out in Article 20 of the Law 2074.

Key words: *virtual assets, cryptocurrency, bitcoin, stablecoin, token, digital currency, virtual currency, electronic money, non-cash money, money surrogate.*